

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De actio negatoria : een studie naar de rechtsvorderlijke zijde van het eigendomsrecht

Es, P.C. van

Citation

Es, P. C. van. (2005, October 5). *De actio negatoria : een studie naar de rechtsvorderlijke zijde van het eigendomsrecht. Meijers-reeks*. Wolf Legal Publishers, Nijmegen. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4301>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4301>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De gedachte dat naast het in een bepaalde tijd voor een bepaald volk geldende recht, ook een universeel geldend recht bestaat, treft men al aan in de klassieke oudheid. Gaius maakt in dit verband onderscheid tussen *ius civile* en *ius gentium*:

Gai. 1,1: 'Alle volken die door wetten en gewoonten worden geregeerd, passen deels hun eigen recht toe en deels een recht dat alle mensen gemeen is. Het recht dat ieder volk voor zichzelf heeft vastgesteld, is zijn eigen recht; het wordt *ius civile* genoemd, omdat het het eigen recht van de gemeenschap van burgers, *civitas*, is. Daarentegen wordt het recht dat de natuurlijke redenen tussen alle mensen tot stand heeft gebracht bij alle volken op gelijke wijze geëerbiedigd; dit recht wordt *ius gentium* genoemd, omdat alle volken, *gentes*, het toepassen.¹

Vanaf de opkomst van het christendom tot aan de zeventiende eeuw werd het natuurrecht veelal gezien als het door God gegeven recht. Het natuurrecht vormde in die tijd geen zelfstandige discipline, maar maakte deel uit van de theologie en van het canonieke recht.² In de zeventiende eeuw kreeg de beoefening van het natuurrecht een nieuwe impuls. Geïnspireerd door de manier waarop binnen de meetkunde uit axioma's dwingend stellingen werden afgeleid, ontstond het idee om ook het recht op een dergelijke deductieve wijze (*more geometrico*) te beschrijven.³ De axioma's moesten dan gevormd worden door een aantal natuurrechtelijke grondregels. De eerste stap in deze richting werd gezet door Hugo de Groot (1563-1645) met zijn werk *De iure belli ac pacis* uit 1625. Hierop voortbouwend hebben onder meer Samuel Pufendorf (1632-1694) en Christian Wolff (1679-1754) alomvattende natuurrechtssystemen beschreven. De beoefenaars van dit zeventiende- en achttiende-eeuwse natuurrecht (dat ook wel met 'rederecht' of '*Vernunftrecht*' wordt aangeduid) waren niet gebonden aan het typisch Romeinsrechtelijke systeem waarin de aanwezigheid en de inhoud van acties zo'n centrale rol speelde. Dit betekende dat men

1 Gai. 1,1: 'Omnes populi qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur; nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium est vocaturque ius civile, quasi ius proprium civitatis; quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur.'

2 Zie Lokin/Zwalve (2001), p. 29.

3 Zie Van den Bergh (2000), p. 76 en Lokin/Zwalve (2001), p. 43.

zich ook bij de juridische duiding van niet met deposedering gepaard gaande inbreuken op het eigendomsrecht, niets gelegen hoefde te laten liggen aan de inhoud en werking van de Romeinsrechtelijke *actio negatoria*. Het is daarom interessant om te bezien wat de diverse natuurrechtssystemen over dit onderwerp te zeggen hebben.

Hugo de Groot komt niet tot de vorming van een algemene eigendomstheorie waarin naast gevallen van deposedering ook een rol is weggelegd voor niet met deposedering gepaard gaande inbreuken op het eigendomsrecht. Tekennend is dat hij in hoofdstuk 10 van boek 2 van *De iure belli ac pacis* onder het kopje '*De obligatione quae ex dominio oritur*' ('Over de verplichting die uit de eigendom ontstaat') alleen de verplichtingen van de bezittende gedaagde tegenover de niet-bezittende eigenaar behandelt en geen aandacht besteedt aan de verplichting – die uit een exclusief eigendomsbegrip zou voortspuiten – van ieder ander dan de eigenaar om zich van elke storende handeling met betrekking tot de zaak te onthouden. Deze benadering stemt overeen met hetgeen De Groot in zijn eerder geschreven maar later (in 1631) voor het eerst gepubliceerde *Inleidinge tot de Hollandsche rechts-geleerdheid* schrijft. Zoals hierboven⁴ al vermeld, definieert De Groot daar de eigendom als '...het toebehooren van een zaeck waer door iemand, schoon het bezit niet hebbende, 't zelve vermag rechtelick te bekomen'.

Anders dan De Groot heeft Samuel Pufendorf wel oog voor andere uit het eigendomsrecht voortvloeiende verplichtingen dan de verplichting van de bezittende niet-eigenaar tegenover de niet-bezittende eigenaar. Hij omschrijft de verplichtingen die uit het eigendomsrecht voortvloeien als volgt:

'Onder deze verplichtingen <die uit het eigendomsrecht ontstaan> is de eerste dat iedereen gehouden is om ieder ander die niet zijn vijand is, toe te staan over zijn zaken te beschikken en hiervan ongestoord de vruchten te plukken en om de zaken niet te beschadigen, te vernielen of zich door geweld of bedriegelijk toe te eigenen.'⁵

Bij de hierop volgende behandeling van inbreuken op het eigendomsrecht besteedt Pufendorf vervolgens echter alleen aandacht aan de gevallen waarin het bezit bij een ander dan de eigenaar is. Bestudering van Pufendorf levert daarom niets op voor het onderzoek naar niet met deposedering gepaard gaande inbreuken op het eigendomsrecht.

Het werk van Christian Wolff daarentegen is van het grootste belang voor de theorievorming rond niet met deposedering gepaard gaande inbreuken

4 Zie § 6.7 noot 53 hierboven.

5 S. Pufendorf (1715), boek 4, hoofdstuk 13, p. 449: 'Inter haec prima est, quod quilibet teneatur alterum non hostem pati de rebus suis disponere, iisdemque quiete frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere, aut ad sese trahere.'

op het eigendomsrecht. Twee fragmenten spelen hierbij een centrale rol. In het eerste fragment stelt Wolff de exclusiviteit van het eigendomsrecht voorop:

‘Eigenaar is degene in wiens vermogen zich een zaak bevindt. Degene in wiens vermogen de zaak zich niet bevindt, is niet-eigenaar. Omdat aan de eigendom het recht verbonden is om alle anderen uit te sluiten van dát recht dat aan de eigenaar toekomt, komt aan de eigenaar het recht toe om iedere niet-eigenaar iedere handeling te verbieden die krachtens het eigendomsrecht is toegestaan en het recht om niet te dulden dat een ander zonder zijn toestemming iets doet, wat hij op grond van zijn eigendomsrecht mag doen.’⁶

In het direct hierop volgende tweede fragment wordt het eigendomsrecht als *ius perfectum* gepresenteerd. Dit betekent volgens Wolff dat het eigendomsrecht een afdwingbaar recht is: tegen iedere schending van het (exclusieve) eigendomsrecht kan worden opgetreden. Wolff spreekt in dit verband over het *ius interdicendi nec patiendi* (het recht om te verbieden en niet te dulden).

‘Eigendom is een *ius perfectum*. Het omvat immers het recht om aan een niet-eigenaar iedere handeling te verbieden die op grond van het eigendomsrecht geoorloofd is en het recht om niet te dulden dat een ander zonder zijn toestemming iets doet, wat hij op grond van zijn eigendomsrecht mag doen, en als gevolg hiervan het recht om anderen te dwingen zich niet te verzetten tegen handelingen die hem als eigenaar zijn toegestaan en het recht om anderen te dwingen zonder zijn toestemming niet iets doen, wat alleen aan hem is toegestaan om te doen. Het is een *ius perfectum* omdat het verbonden is met het recht om anderen te dwingen als zij hun verplichtingen niet zouden willen nakomen. Dus eigendom is een *ius perfectum*.’⁷

Wolff hanteerde het volgende – door modernrechtelijke ogen gezien vanzelfsprekende – schema: (i) het eigendomsrecht houdt (onder andere) het recht in om ieder ander dan de eigenaar elk gebruik van de zaak te ontzeggen; (ii) het eigendomsrecht is een *ius perfectum*, dat wil zeggen een afdwingbaar recht; dus (iii) op grond van het eigendomsrecht kan tegen ieder gebruik dat een ander dan de eigenaar zonder diens toestemming van zijn zaak maakt, worden opgetreden.

6 Wolff (1742), tweede deel, hoofdstuk 2, § 121, p. 120: ‘Dominus dicitur, in cuius dominio res est: Non dominus in cuius dominio non est. Quamobrem cum dominium contineat ius excludendi omnes alios eodem iure, quod domino est; domino competit ius interdicendi cuius non domino omni actu vi dominii licito, nec patiendi, ut quis alius quicquam faciat se invito, quod sibi vi dominii facere licet.’

7 Wolff (1742), tweede deel, hoofdstuk 2, § 122, p. 121: ‘Dominium ius perfectum est. Continet enim ius interdicendi cuius non domino omni actu vi dominii licito, nec patiendi, ut quis alius quicquam faciat se invito, quod sibi vi dominii facere licet, consequenter ius cogendi alterum, ne resistat actibus sibi domino lictis, et ne quicquam faciat se invito, quod sibi soli facere licet. Enimvero ius perfectum est, quod conjunctum est cum iure cogendi alterum, si obligationi suae satisfacere noluerit. Ergo dominium ius perfectum est.’

Wanneer men in dit schema denkt, dan is de in het 'klassieke' en in het gerecipieerde Romeinse recht bestaande *actio negatoria*, waarmee alleen kon worden opgetreden tegen inbreuken op het eigendomsrecht die correspondeerden met de feitelijke uitoefening van een recht van vruchtgebruik of een bepaalde erfdienstbaarheid, een merkwaardige rechtsfiguur. Omdat Wolff als natuurrechtsbeoefenaar niet gebonden was aan de Romeinsrechtelijke acties, hoefde hij geen poging te doen om de *actio negatoria* in zijn schema in te passen. Dit lag anders voor de in het volgende hoofdstuk te behandelen Pandektisten. Zoals in het volgende hoofdstuk zal worden uitgewerkt, is het niet onwaarschijnlijk dat de ontwikkeling van de *actio negatoria* tot een *actio de dominio* nauw samenhang met het gegeven dat het bovenstaande (natuurrechtelijke) denkschema betreffende de eigendom, gemeengoed werd.